

تقدیم به "عالم آل محمد"؛ امام رضا (ع)

مناسبات علویان و زیریان در سده نخست هجری

نویسنده

علی سرافراز

به کوشش:

مصطفی لعل شاطری

سرسنانه	سرافراز، علی، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	باسایات علویان و زیریریان در سده نخست هجری/نویسنده علی سرافراز ؛ به کوشش مصطفی لعل شاطری.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات مرنیدیز، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۶۲ ص.
شابک	۹۷۸۰۶۰۰۶۰۰۴۰۴۰۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۶۲
یادداشت	کتاب حاضر در اصل از نامۀ ولف است.
موضوع	علویان
موضوع	علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
موضوع	Ali ibn abi-Talib, Imam I, ۶۰۰ - ۶۶۰ ق.
موضوع	زیرین عوام، ۲۸ قبل از هجرت - ۳۶ ق.
موضوع	الزبیری (خاندان)
موضوع	Al Zubayr family
موضوع	Alids
موضوع	اسلام-- تاریخ -- قرن ۱ق.
موضوع	Islam -- History -- 7th century
شناسه افزوده	لعل شاطری، مصطفی، ۱۳۶۸ -، ویراستار
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ ۴م/س ۲۴۱ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۵۳۸
شماره کتابشناسی ملی	۴۲۶۸۷۷۷

نشر مرندیز

دفتر انتشارات: مشهد، خیابان آیکوه ۷ - دانشسرای سی ۸ شماره ۹۰

تلفن: ۰۵۱-۳۷۲۷۴۷۶۵

دورنگار: ۰۲-۳۷۲۵۱۳۰۲

www.marandiz.com

مناسبات علویان و زبیریان در سده نخست هجری

نویسنده: علی سرافزار

به کوشش و ویراستاری: مصطفی لعل شاطری

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۵

چاپ: دقت

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۴۲۴-۱

فهرست مطالب

۹..... مقدمه

فصل اول

۱۳.....	علی (ع) و زبیر
۱۵.....	تبارشناسی علی (ع)
۱۵.....	اهل و عیال علی بن ابیطالب (ع)
۱۶.....	فرزندان علی (ع)
۱۸.....	تبارشناسی زبیر بن عوام
۲۰.....	فرزندان زبیر بن عوام
۲۲.....	فرزندان عبدالله بن زبیر

فصل دوم

۲۷.....	علی (ع) و زبیر در دوره نبوی
۲۹.....	اسلام آوری، ایمان و فضایل علی (ع)
۳۴.....	اسلام آوری و فضایل زبیر بن عوام
۳۸.....	علی (ع) و زبیر در غزوات
۳۹.....	علی (ع) و زبیر در جنگ بدر
۴۰.....	علی (ع) و زبیر در جنگ احد
۴۳.....	علی (ع) و زبیر در جنگ بنی نضیر
۴۴.....	علی (ع) و زبیر در جنگ خندق
۴۵.....	علی (ع) و زبیر در جنگ بنی قریظه
۴۵.....	علی (ع) و زبیر در حدیبیه
۴۶.....	علی (ع) و زبیر در فتح خیبر

- ۴۸.....علی (ع) در ذات السلاسل
 ۴۹.....علی (ع) و زبیر در فتح مکه
 ۵۲.....علی (ع) و زبیر در خُنین
 ۵۳.....علی (ع) و زبیر در غزوه تبوک
 ۵۴.....علی (ع) و زبیر در حجه الوداع
 ۵۶.....علی (ع) و زبیر هنگام وفات پیامبر (ص)

فصل سوم

- ۵۹.....علی (ع) و زبیر در دوره نبوی
 ۶۱.....علی (ع) و زبیر در مکه
 ۶۴.....علی (ع) و زبیر در شرای شش نفره عمر
 ۶۶.....علی (ع) و زبیر در خلافت عثمان بن عفان
 ۶۸.....زبیر در دوران خلافت علی (ع)
 ۶۸.....زبیر از همراهی با علی (ع) تا بیعت
 ۷۱.....ریشه های خصومت عبدالله بن زبیر با علی (ع)
 ۷۳.....بیعت زبیر با علی (ع)
 ۷۵.....زبیر و نقض (نکث) پیمان با علی (ع)
 ۷۸.....مکه مرکز تجمع ناکثین
 ۸۴.....زبیر و مسأله حوآب
 ۸۶.....تحركات زبیر و متحدینش در بصره
 ۸۸.....علی (ع) در تعقیب زبیر و متحدانش
 ۸۹.....آگاهی علی (ع) از شیخون زبیر
 ۹۰.....علی (ع) در تدارک دفاع
 ۹۳.....تلاشهای علی (ع) برای پیشگیری از جنگ
 ۹۷.....ملاقات علی (ع) با زبیر در آستانه جنگ جمل و فرجام زبیر
 ۱۰۱.....جنگ جمل
 ۱۰۳.....اثر و نتایج جنگ جمل بر حکومت علی (ع) و اسلام

فصل چهارم

۱۰۵.....	علویان و زبیریان در روزگار سفیانیان و مروانیان
۱۰۷.....	روابط ابن زبیر با حسن بن علی (ع)
۱۱۰.....	عبدالله بن زبیر و حسین بن علی (ع)
۱۲۰.....	عبدالله بن زبیر و محمد حنفیه
۱۲۹.....	عبدالله بن زبیر و مختار ثقفی
۱۴۱.....	عبدالله بن زبیر و علی بن حسین (ع)
۱۴۳.....	نوف بن زبیر و علویان
۱۴۵.....	نتیجه گیری
۱۴۹.....	کتاب نام
۱۶۱.....	فهرست اعلام

مقدمه

واژه علوی به لحاظ نسبی به تمام کسانی اطلاق می‌شود که نسبت خود را به علی بن ابیطالب پسر عمو و داماد پیامبر می‌رسانند اما به لحاظ سیاسی و میدتی علاوه بر فرزندان حضرت علی(ع)، برادران، پسر عموها و حامیان خاندان ایشان را نیز علوی می‌خوانند. از طرفی واژه زییری نیز به کسانی اطلاق می‌شود که نسبت آنها به زییر بن عوام، صحابی پیامبر می‌رسد. حسب مستندات تاریخی، احتمال این واژه برای این مفهوم از همان ابتدا پس از مرگ زییر مرسوم شده است.

شکی نیست با توجه به اسباب علی بن ابیطالب(ع) به پیامبر اسلام و همچنین زییر بن عوام که پسر عمو پیامبر بود، اینان خود و فرزندان‌شان مورد توجه مسلمانان قرار داشتند و از این فضیلت، بهره می‌بردند و از رهگذر این قرابت نسبی و سببی با پیامبر(ص) برای این بنا، آمال و آرزوهایشان استفاده کرده و به تبع آن منشأ حوادث و تحولات مهمی در جامعه اسلامی از عهد نبوی تا اواخر قرن اول هجری بودند.

راجع به نقش علی(ع) و خاندان ایشان و همچنین، زییر و فرزندان‌شان در تاریخ اسلام به اقتضای موضوع، مطالبی در کتاب‌های متعدد نظیر: «تاریخ طبری»، «تاریخ یعقوبی»، «اخبار الطوال دینوری»، «الامامه و السیاسة»، «الجمل»، «شرح نهج البلاغه»، و منابع تحقیقاتی همچون «حیات فکری و سیاسی امامان شیعه»، «نقش عایشه در تاریخ اسلام»، و «زییر بن عوام» درج شده است که

هرچند به سهم خود مفید و در خور توجه می‌باشند، اما چنان نیست که به زوایای مناسبات میان این دو خاندان پرداخته و نتایج آن را مورد مذاقه قرار داده باشند.

لذا با توجه به نقش بارز و مهم حضرت علی(ع) و زبیر در تاریخ صدر اسلام، همچنین ذریه آنها در تداوم راه پدرانشان، پژوهشی که مناسبات و روابط این دو خاندان را نسبت به هم نشان دهد ضروری می‌نماید. این مهم موجب گردید مناسبات علویان و زبیریان مورد بررسی و کنکاش دقیق علمی قرار بگیرد. ما مشخص شود که روابط حضرت علی(ع) و زبیر خود و فرزندان ایشان از عهد نبوت تا اواخر سده نخست هجری از چه صیغه ای برخوردار بوده و چه پیامد بایی را به همراه آورده است.

مناسبات علویان و زبیریان از زمان رسول اکرم(ص) تا پایان خلافت عثمان بن عفان حسنه بوده و لکن پس از به خلافت رسیدن حضرت علی(ع)، زبیر و پسرانش بنای دشمنی با ایشان را در پیش گرفتند و با برپایی جنگ جمل علیه علویان آن را به اوج خود رساندند. هرچند زبیر خود در این جنگ کشته شد، ولی این غائله باعث تضعیف حاکمیت امام علی(ع) و دشمنانهای بعدی برای علویان گردید.

پس از یوم الجمل و شهادت حضرت علی(ع)، عبدالله بن زبیر در تداوم عداوت با علویان همچنان کوشا بود و گاه و بی گاه با پسران حضرت رقابت می‌کرد و زمانی به آنها نزدیک می‌شد تا اینکه پس از شهادت امام حسین(ع) و مرگ یزید با زمینه مناسبی که برایش فراهم شد، بساط خلافت چید و به قدرت دست یافت. لذا فشار بر علویان برای بیعت کردن با او مضاعف شد و در این بین موجب آزار بزرگان علوی از جمله محمد حنفیه پسر حضرت

علی (ع)، عبدالله بن عباس، مختار ثقفی و کم و بیش امام سجاد (ع) گردید. این دشمنی ابن زبیر تداوم یافت که در نهایت با قتل شعیان علی (ع) و یاران مختار و قتل و مصلوب و مثله کردن او توسط مصعب بن زبیر به اتمام رسید. بر این اساس می‌توان گفت که روابط دو خاندان از صدر اسلام تا سال ۳۶ ق و جنگ جمل، حسنه، اما پس از آن، تا سال ۷۳ ق و نابودی کامل زبیریان، میان آنها دشمنی ادامه یافت.

از این رو پژوهش حاضر بر آن است تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد که مواضع علویان - زبیریان از دوران پیامبر (ص) تا اواخر سده نخست هجری از چه ماهیتی برخوردار بود؟ و نیز مناسبات زبیریان و علویان چه پیامدهایی در تاریخ اسلام به همراه آورد؟ یافته‌ها حاکی از آن است که مناسبات علویان و زبیریان از عهد نبوی تا دوران خلافت امام علی (ع) از همراهی و همدلی (همگرایی) به خصومت و درگیری (واگرایی) کشیده شد. همچنین روابط زبیریان با علویان موجب پدید آمدن جنگ داخلی (فتنه) در میان مسلمانان (جنگ جمل) و به تبع، زمینه ساز تضعیف حکومت امام علی (ع) و در نهایت به حاشیه راندن علویان از عرصه قدرت شد. این پژوهش بر اساس شیوه تحقیق تاریخی و کتابخانه‌ای صورت گرفته که با تکیه بر اسناد و مدارک و کتب تاریخی شکل پذیرفته است. در این میان، به اقتضای روش تحقیق تاریخی، در درجه اول از منابع معتبر و دست اول و در حد امکان نزدیک به زمان حادثه استفاده شده و در کنار آن از آثار تحقیقاتی جدید نیز غفلت نشده است.

این پژوهش در چهار فصل تنظیم شده است. فصل اول، به تبار شناسی حضرت علی (ع) و زبیر اختصاص یافته است. در فصل دوم سوابق تعاملات

امام علی(ع) و زبیر در عهد نبوی مورد بررسی قرار گرفته است. فصل سوم نیز به روابط حضرت علی(ع) و زبیر در دوران پس از پیامبر(ص) می‌پردازد. فصل چهارم، به مناسبات علویان و زبیریان در دوره سفیانیان و مروانیان اختصاص یافته است.

مشهد مقدس

مصطفی لعل شاطری (دانشجوی دکتری تاریخ ایران اسلامی)

E-mail: mostafa.shateri@yahoo.com

Tel: 09154382143